نگاه کارشناس

اشکالات قانونی باید رفع شوند

فاطمه افشاری

مدیرگروه حقوق اداری پژوهشگاه قوه قضاییه

در نظام حقوق اداری کشورها ترک فعل جرم تلقی شده و تخلف اداری محسوب می‌شود. ترک فعل می‌تواند به شکل‌های مختلف باشد؛ مثلا اگر کسی از اختیاراتش تجاوز کند یا وظیفه‌ای را که به او محول شده و درباره‌اش به وی صلاحیت داده شده، انجام ندهد یا مانع انجام آن شود.

در نظام حقوقی انگلستان به این وضعیت، ترک صلاحیت و سوءاستفاده از اختیار گفته می‌شود و در نظام حقوقی فرانسه از آن تحت عنوان اشتباه مقام اداری یاد می‌شود. پس آنچه در دستورالعمل جدید رئیس قوه قضاییه آمده یك ابداع جدید و اقدامی مختص نظام حقوقی ما محسوب نمی‌شود. موضوع تخلفات اداری همچنین در قانون اساسی و قوانین عادی ما نیز مورد توجه قرار گرفته و از این حیث نیز اتفاق جدیدی رخ نداده است، چراکه پیش از این مقامات موظف بودند وظایف خود را در حوزه صلاحیت خویش انجام دهند، به طوری که اقدام کمتر یا بیشتر از آن تخلف اداری محسوب می‌شد.

با این حال تاکیدی که بر وظایف سازمان بازرسی کل کشور و دادستانی‌ها شده از محسنات این دستورالعمل است و گامی مثبت در نظام حقوقی کشورمان محسوب می‌شود البته در کنار این حسن، برخی چالش‌ها نیز وجود دارد که محسنات را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.

به عنوان مثال نقشی که در قانون برای سازمان بازرسی کل کشور پیش‌بینی شده، تنها محدود به ارائه گزارش به دستگاه‌های مربوطه است، یعنی این سازمان حتی اگر جرمی واقع شود، فقط می‌تواند به تهیه گزارش اقدام کند.

در واقع این‌که سازمان بازرسی تنها مجاز به ارائه گزارش تخلفات و جرایم به دستگاه‌های مربوطه است و دادستانی‌ها تنها در صورت وقوع جرم می‌توانند وارد میدان شوند، نقصی است که در قوانین ما وجود دارد. حال آن که دستورالعمل جدید رئیس قوه قضاییه تاکید دارد که در صورت بروز تخلفات باید سازمان بازرسی ورود کند، در حالی که طبق قوانین موجود کشور، سازمان بازرسی حق چنین ورودی را ندارد.

درواقع خلأهای قانونی در کشور، اجرای دستورالعمل را در این حوزه‌ها با مشکل مواجه می‌کند و لازم است برای رفع این خلأها، قوانین کشور اصلاح شود که تنظیم لایحه قضایی بهترین راه برای رفع خلأهای موجود است.

مدیران، زیر ذره‌بین

موسی خلیل‌اللهی

رئیس دادگستری استان آذربایجان‌شرقی

برنامه‌های آقای رئیسی، ریاست قوه قضاییه تلاشی درجهت ایجاد تحول در نظام اداری کشور است که برمبنای اقدامات کارشناسی ارائه می‌شود. در ارتباط با ترک‌فعل مدیران در حوزه مسوولیت‌شان شاهد بوده و هستیم که برخی از آنها بدون داشتن تخصص لازم در حوزه مسوولیت خود دست به اقداماتی می‌زنند و پس از مدتی نیز از خدمت منفک می‌شوند. این موضوع همواره باعث بروز مشکلاتی در کشور شده که نمونه عینی آن را در سیل سال گذشته شاهد بودیم که در آن حادثه کوتاهی مدیران موجب ضرر و زیان هنگفت به مردم شد.

دستورالعمل جدید رئیس قوه قضاییه درواقع پاسخ به یک نیاز است که پشتوانه قانون اساسی و سایر قوانین کشور است. با اشرافی که ایشان نسبت به امور و قوانین دارد وظایفی را در چارچوب قانون برای مسوولان قضایی از جمله سازمان بازرسی کل کشور و روسای دادگستری‌ها تعیین کرده تا مدیران و کارکنان دستگاه‌های اجرایی را متوجه این نکته کند که نحوه مدیریت و عملکرد آنها زیر ذره‌بین است.

با توجه به این دستورالعمل که در راستای حمایت از حقوق عامه است، پیش‌بینی می‌شود شاهد کاهش جرایم باشیم چراکه از این پس هر یک از مدیران در حوزه مسوولیت خود می‌دانند که باید پاسخگوی نهادهای نظارتی باشند.

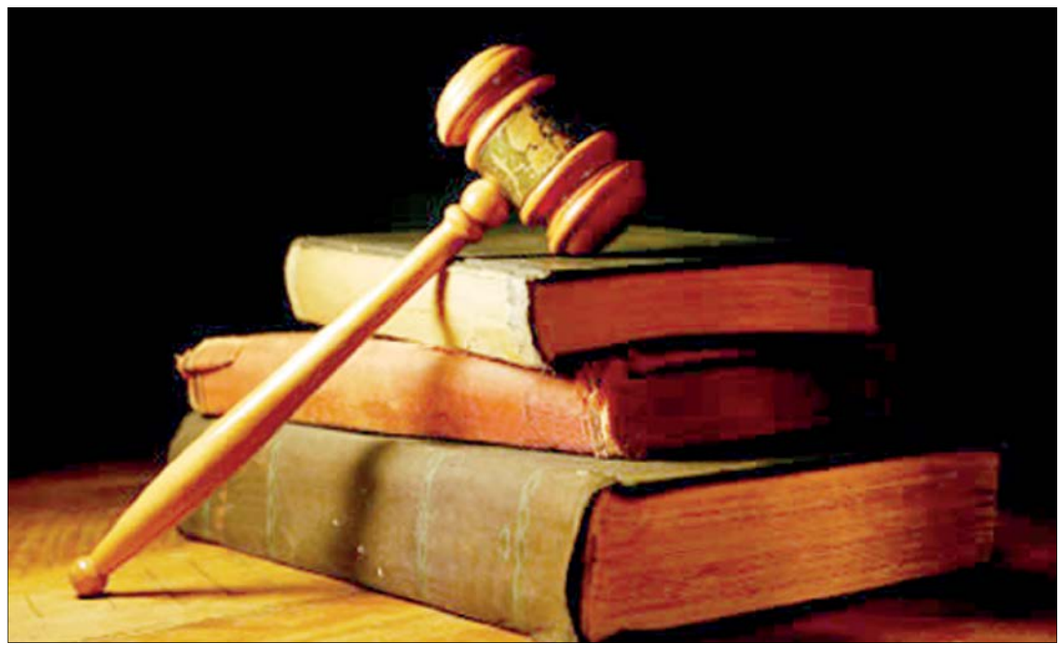
راهی برای پاسخگوشدن

علی جمادی، رئیس کل دادگستری استان بوشهر: دستورالعمل نحوه مقابله با ترک وظایف قانونی مدیران و کارمندان و پیشگیری از آن به این علت از سوی رئیس قوه قضاییه ابلاغ شده که خلأ آن در کشور احساس می‌شد.

اجرای این دستورالعمل از حیث اجرای قانون و حفظ حقوق عامه از اهمیتی بالایی برخوردار است چرا که این امرموجب پیشگیری از بسیاری از مشکلات کشور که ناشی از ترک فعل یا انجام کارهای خلاف قانون است، می‌شود.

اجرای این دستورالعمل موجب می‌شود تا مدیران و کارمندان نسبت به اعمال خود پاسخگو بوده و مراقب اعمال خود باشند و این دقیقا همان چیزی است که مردم انتظار دارند. برخی از ترک فعل‌ها موجب ایجاد بحران در کشور می‌شود و ممکن است آثار جبران‌ناپذیری بر جای بگذارد که امید است با اجرای دقیق این دستورالعمل و با تقویت اقدامات پیشگیرانه جلوی این روند گرفته شود.

دستورالعمل مقابله با کم‌کاری مدیران و کارمندان رئیس قوه قضاییه را می‌توان اقدامی پیش‌دستانه توصیف کرد، از این بابت که علاوه‌بر تاکید آن بر برخورد با افراد متخلف در دستگاه‌های اجرایی، بر پیشگیری از وقوع جرم در این دستگاه‌ها نیز تمرکز دارد

ابلاغ دستورالعمل مقابله با کم‌کاری مدیران و کارمندان، امیدها برای تقویت رضایتمندی مردم را افزایش داده است

مدیران تنبل پای میز محاکمه

مریم خباز

جامعه

دستورالعملی که در واپسین روز ماه مهر توسط رئیس دستگاه قضا مُهر و امضا شد، تنها واژه‌ها و سطور پرطمطراق حقوقی با لیستی بلند بالا از مواد قانونی نیست، بلکه نوشتاری است ۱۲ ماده‌ای برای مقابله با کم‌کاری مدیران و دفاع از حقوق مردم.

گرچه میان خبرهای تلخ مربوط به کرونا و لابه‌لای آمار هول‌انگیز جانباختگان، این دستورالعمل کمتر دیده شد، ولی اثرات آن می‌تواند همه خبرهای بد را تحت‌تاثیر قرار دهد و شیرینی برخورد قاطع با متخلفان را در کام مردم بریزد.

دستورالعمل نحوه مقابله با ترک وظایف قانونی مدیران و کارمندان، تلاشی است به رهبری قاضی‌القضات برای زنده کردن بندهای دوم و سوم اصل ۱۵۶ قانون اساسی، همچنین قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور و نیز جامه عمل پوشاندن به وظیفه ذاتی قوه قضاییه در حفظ حقوق عامه و نظارت بر حسن اجرای قوانین.

لحن این دستورالعمل، بدون تعارف و صریح است، مخاطبان آن نیز مدیران و سرپرستان دستگاه‌های اجرایی‌اند که موظف‌اند هم وظایف خود را درست و قانونی انجام دهند و هم بر عملکرد کارمندان‌شان نظارت کنند. طبق دستورالعمل ابلاغی، مدیر یا کارمندی اگر مرتکب فعل یا ترک فعلی شود که مغایر قانون باشد، یا چشمش را روی هرگونه جرم، تخلف، اهمال یا سهل‌انگاری ببندد قانون با او برخورد خواهد کرد. بازوهای قانون برای برخورد نیز طبق آنچه ابلاغ شده، سازمان بازرسی کل کشور و دادستان‌های سراسر کشور هستند که با استناد به دست‌کم ۱۰ قانون موظف‌اند مانع هرگونه کم‌کاری، بدکاری، سهل‌انگاری و تضییع حقوق مردم شوند.

> در دستورالعمل ابلاغی رئیس قوه قضاییه ۳ نهاد مثل ۳ ضلع یك مثلث موظف به ایفای نقش هستند: سازمان بازرسی کل کشور، دیوان عدالت اداری و دادستانی‌ها

یك سوزن به خود...

دستورالعمل جدید رئیس قوه قضاییه را می‌توان اقدامی پیشدستانه توصیف کرد، از این بابت که علاوه‌بر تاکید آن بر برخورد با افراد متخلف در دستگاه‌های اجرایی، بر پیشگیری از وقوع جرم در این دستگاه‌ها نیز تمرکز دارد. همچنین این دستورالعمل را می‌توان در حکم سوزنی دانست که قوه قضاییه به خود نیز زده تا اگر بر مجازات دستگاه‌های اجرایی و مدیران متخلف تاکید می‌کند، خرده‌ای بر او نگیرند که چرا بدنه دستگاه قضایی را فراموش کرده است.

رئیس قوه قضاییه تاکید دارد که همه مفاد ذکر شده در دستورالعمل شامل رؤسا و سرپرستان واحدهای ستادی و سازمان‌ها و مراکز تابعه قوه قضاییه و واحدهای قضایی نیز می‌شود که این می‌تواند نویدبخش برابری همگان مقابل قانون باشد، بدون آسان‌گیری برای عده‌ای.

در واقع مطابق این دستورالعمل، چتر نظارتی دستگاه قضایی و ذره‌بین دادستانی‌ها و سازمان بازرسی کل کشور بر قوه‌ای که از آن برخاسته‌اند نیز گسترده می‌شود و از این حیث هیچ تفاوتی میان قوای سه‌گانه نیست. از آنجا که طبق تازه‌ترین دستور رئیس قوه قضاییه، هرگونه کم‌کاری و اهمال توسط مدیران و خودداری‌شان از پاسخگویی و انجام وظیفه که منجر به تضییع اموال و حقوق عمومی شود، سریعا در موردشان اعلام جرم می‌شود. پس این دستورالعمل به نفع مردم نیز هست و به عبارتی موجب تکریم ارباب رجوع و احقاق حقوق عامه می‌شود.

یك دستورالعمل سابقه‌دار

به گذشته اگر برگردیم، به گذشته نه چندان دور و به روز سوم بهمن ۹۷ که کرسی ریاست بر قوه قضاییه در اختیار صادق آملی‌لاریجانی بود، به یک دستورالعمل برمی‌خوریم که بسیار شبیه به دستورالعمل جدید ابراهیم رئیسی، خلف اوست. نام آن دستورالعمل، نظارت و پیگیری حقوق عامه بود؛ دستورالعملی با ۱۶ ماده برای ارج نهادن به حقوق ملت.

حقوق عامه حقوقی است که در قانون اساسی، قوانین موضوعه و مقررات مختلف از آنها نام برده شده و تضییع هرکدام از آنها موجب خسران است، مثل آزادی‌های مشروع، حقوق زیست‌محیطی، بهداشت و سلامت، فرهنگ عمومی و میراث فرهنگی، انفال، اموال عمومی و استانداردهای اجباری.

دو سال پیش نیز این دستورالعمل می‌کوشید با کمك سه بازوی عملیاتی دستگاه قضا، یعنی سازمان بازرسی کل کشور، دیوان عدالت اداری و دادستانی‌های کشور در مسیر اجرای هرچه بهتر قوانین گام بردارد و با متخلفان در دستگاه‌های اجرایی برخورد کند.

با این‌که دستورالعمل فعلی کامل‌تر و جزئی‌نگرتر از دستورالعمل دو سال قبل است، اما این که در کمتر از دو سال از ابلاغ آن دستورالعمل، دستورالعمل تازه‌ای با مفاهیم مشابه ابلاغ شده جای بحث دارد. این تکرارگویای نیاز مبرم جامعه به احیای حقوق عامه و برخورد با فعل‌ها و ترک فعل‌هایی است که در دستگاه‌های اجرایی رقم می‌خورد و موجب نارضایتی عمومی و پایمال شدن حقوق مردم می‌شود. ابلاغ دستورالعمل جدید همچنین تاکیدی است دوباره بر لزوم تقویت نظارت‌ها در کشور و تلنگر به دستگاه‌های نظارتی که زیر نگاه‌های نه چندان تیزبین آنها مدت‌هاست قوانین مختلف نادیده گرفته می‌شود و مردم از اعمال برخی مدیران و برخی عمل نکردن‌های آنها آسیب می‌بینند.

سازوکار عمل

در دستورالعمل ابلاغی رئیس قوه قضاییه سه نهاد مثل سه ضلع یك مثلث موظف به ایفای نقش هستند: سازمان بازرسی کل کشور، دیوان عدالت اداری و دادستانی‌ها. این سه ضلع همگی زیرمجموعه قوه قضاییه و مرتبط‌ترین بخش‌ها با احیای حقوق عامه هستند که اگر وظایف خود را به‌درستی انجام دهند، هم قانون و هم حقوق مردم از گزند متخلفان در امان خواهد ماند.

طبق آنچه در دستورالعمل آمده، نظارت بر عملکرد مدیران و کارکنان دستگاه‌های اجرایی با دادستانی‌ها آغاز می‌شود. دادستانی‌ها در نخستین گام باید از وقوع جرم، تخلف و جریان‌های سوء جلوگیری کنند و خطاب به مدیران، گزارش‌های نظارتی هشداردهنده ارائه دهند. این گام اگر موثر نبود و مسؤولان همچنان از انجام وظایف خودداری کردند، دادستانی‌ها در دومین گام باید جرایم و تخلفات را به مراجع قضایی اعلام کنند و تا حصول نتیجه پیگیر آن باشند.

عمده‌ترین کار دادستانی‌ها اما در ماده ۳ این دستورالعمل بیان شده، جایی که تاکید می‌شود دادستان‌ها در سراسر کشور مکلف‌اند به منظور صیانت از حقوق عامه، چند تدبیر را برای حفظ حقوق عمومی و مقابله با ترك وظایف قانونی مدیران اتخاذ کنند.

براین اساس در صورتی که ترك وظایف قانونی مدیران، مسؤولان و رؤسای دستگاه‌های اجرایی و اهمال در انجام وظیفه وعدم نظارت آنها بر کارکنان‌شان موجب تضییع حقوق عمومی یا خسارت بر اموال عمومی یا منابع بیت‌المال و حقوق اساسی ملت مثل حق سلامت یا امنیت عمومی شود، دادستان‌ها باید در اسرع وقت نسبت به تعقیب موضوع، جمع‌آوری ادله و نظارت بر تحقیقات اقدام و مراتب را به دادستان کل کشور اعلام کنند.

یکی از بخش‌های مهم دستورالعمل تازه رئیس قوه قضاییه اما به اهمال، ترك فعل یا تاخیر ناموجه مدیران و مسؤولان در مدیریت سوانح و بلایای طبیعی مربوط است که نقش سازمان بازرسی کل کشور و دادستان‌ها برای مقابله با آنها پررنگ است. حوادث پرتعداد طبیعی در کشورمان در برهه‌های مختلف ثابت کرده که قصورها و تقصیرهای زیادی پس از هر بحران رخ می‌دهد که موجب تلفات و خسارات سنگین می‌شود. حافظه تاریخی‌مان اگر یاری کند، به سیل شیراز و شهرهای شمالی در فروردین پارسال برمی‌خوریم که آن حجم از خسارت جانی و مالی فقط به خاطر قصور مسؤولان در انجام وظایف‌شان و درواقع ترك فعل‌های قانونی آنها به وجود آمد.

فقط در سیل‌های سال گذشته چند ده کشته و چند صد میلیارد تومان تلفات و خسارت گزارش شد که بی‌توجهی به برآوردهای کارشناسی، اجرای طرح‌های غیرکارشناسی، نبود نظارت بر تأسیسات و تجهیزات و به اجرا درنیاوردن مانورهای عملیاتی برای آمادگی پرسنل باعث شد تا متولیان فقط نظاره‌گر حادثه باشند.

ابراهیم رئیسی، رئیس قوه قضاییه در دستورالعمل ابلاغی خویش با مدنظر قرار دادن این کم‌کاری‌ها خطاب به دادستان‌ها تاکید کرده در مواردی که تصمیمات اداری مدیران و مسؤولان یا ترك فعل یا تأخیر ناموجه آنان در اقدامات فوری امدادی یا نحوه مدیریت سوانح و بلایای طبیعی به‌گونه‌ای باشد که باعث خسارت به منابع و اموال عمومی یا سلامت شهروندان شود، باید ضمن اعلام مراتب به سازمان بازرسی کل کشور با اقداماتی همچون تذکر و اخطار و تعقیب متخلفان از حقوق عامه صیانت کنند.

نقش دیوان عدالت اداری

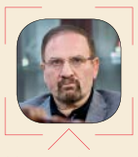
دیوان عدالت اداری گرچه مرجعی برای رسیدگی به شکایات، تظلمات و اعتراضات مردم نسبت به دستگاه‌های اجرایی یا آیین‌نامه‌های دولتی است، در عین حال شاخصی برای سنجش عملکرد دستگاه‌های دولتی و میزان رضایتمندی مردم از آنها و احقاق حقوق عامه در کشور نیز هست.

تیرماه امسال مدیرکل دفتر امور حقوقی سازمان تأمین اجتماعی اعلام کرد که سالانه حدود ۱۳ هزار شکایت فقط در مورد افزایش مرخصی زایمان از تامین اجتماعی در دیوان عدالت اداری مطرح می‌شود. سال ۹۷ نیز رئیس این دیوان ضمن تایید این که سازمان تامین اجتماعی در راس شکایت‌های مردمی قرار دارد، وزارت کار، سازمان‌ها و دستگاه‌های زیرمجموعه ریاست جمهوری، شهرداری‌ها، وزارت بهداشت، آموزش و پرورش و وزارتخانه‌های اقتصاد، نیرو، جهادکشاورزی و کشور را در رده‌های بعدی شکایات مردمی معرفی کرد.

هرکدام از شکایت‌ها می‌تواند مصداقی از انحراف مدیران دستگاه‌های اجرایی از قانون، ترك فعل یا افعال خلاف قانون باشد که همگی در صفت تضییع حقوق مردم مشترك‌اند. حالا در دستورالعمل جدید قوه قضاییه، دیوان عدالت اداری که با تظلمات مردم رخ به رخ است، وظیفه دارد تا چنانچه ترك فعل مدیران دستگاه‌های اجرایی دارای وصف مجرمانه یا متضمن تضییع حقوق عمومی یا خسارت به اموال و منافع عمومی باشد، مراتب را به دادستان کل کشور یا سازمان بازرسی کل کشور یا دیوان محاسبات اعلام کند.

در صورتی که دستگاه اجرایی پس از شکایت مردم حاضر به ارائه پاسخ به دیوان عدالت اداری نباشد، دیوان مجاز است این تمرد از قانون را به عالی‌ترین مقام دستگاه مربوط و دادستان کل کشور و سایر مراجع نظارتی گزارش دهد که اگر این مراحل مو به مو اجرا شود و پیش برود آنچه حفظ می‌شود و محترم می‌ماند حقوق عامه است.

دشمنی به نام ناکارآمدی

محمدعلی نجفی‌توانا

جرم‌شناس

در زمان ریاست سابق قوه قضاییه دستورالعمل مربوط به احیای حقوق عامه در دستگاه‌های اجرایی ابلاغ شد که در مواردی با دستورالعمل جدید دستگاه قضا همپوشانی دارد که البته دستورالعمل اخیر به دلیل برخی تاکیدات و جزیی‌نگری‌ها در مقایسه با نمونه قبلی تازگی‌هایی دارد.

در دستورالعمل آقای رئیسی، مدیران و کارمندانی که وظایف خود را به‌درستی انجام ندهند یا وظایف‌شان را ترك کنند و موجب بروز خسارت شوند تحت تعقیب قضایی قرار می‌گیرند.

این دستورالعمل از این باب قابل توجه است ولی واقعیت این است که این نوع دستورالعمل‌ها صرفا جنبه توصیه و تاکید دارد و اگر کسی آن را اجرا نکند چون ضمانت اجرایی ندارد مسؤولیتی متوجه او نیست مگر این‌که عدم اجرای این دستورالعمل به عدم اجرای قوانین منجر شود.

با این حال تاکید رئیس قوه قضاییه بر مقابله با مدیران و کارمندان متخلف، مراجع قضایی را حساس می‌کند و موجب القای این حس می‌شود که اگر مدیری در جهت احقاق حقوق عامه مرتکب خلافی شود با جدیت بیشتری مورد تعقیب قرار می‌گیرد.

در کشور ما مصادق ترك فعل توسط مدیران و دستگاه‌های اجرایی کم نیست که اتلاف اموال عمومی، واگذاری غلط شرکت‌ها و موسسات، توزیع نادرست ثروت و توزیع پراشتباه کالاها ازجمله آنهاست. همه اینها به فقدان نظارت و ارزیابی و عدم رعایت شایسته‌سالاری در کشور برمی‌گردد. البته در کشور ما دستگاه‌های ناظر کم نیستند ولی این‌که چرا ناظران به وظایف قانونی خود به‌طور کامل و دقیق عمل نمی‌کنند به مشکلات ساختاری برمی‌گردد. درواقع مسائلی که در کشور ما رخ می‌دهد فقط کار بیگانگان و توطئه‌چینی آنها نیست بلکه ما بیشترین لطمه‌ها را از دشمن داخلی که ناکارآمدی و فساد اداری است می‌خوریم که امید است با سیاست جدید رئیس قوه که بارقه امیدی را ایجاد کرده شاهد تحولاتی باشیم؛ البته باید بمانیم و ببینیم.

تلنگری بر ناظران

شهید شاطری‌پور

رئیس پژوهشکده حقوق جزا و جرم‌شناسی

دستورالعمل جدید رئیس قوه قضاییه برای برخورد با ترک وظایف قانونی مدیران و کارکنان دستگاه‌های اجرایی ناظر بر اصل ۱۵۶ قانون اساسی است که در آن قوه قضاییه عهده‌دار پشتیبانی از حقوق فردی و اجتماعی و مسؤول تحقق عدالت در جامعه معرفی شده است. با این‌که در کشور ظرفیت‌های قانونی فراوانی داریم که هدف همه آنها تحقق این آرمان‌ها و جلوگیری از رفتارهای سلیقه‌ای در دستگاه‌های اجرایی است اما باز هم قوه قضاییه براساس وظیفه قانونی و ذاتی خود وارد این عرصه شده تا به احیای حقوق عامه، پیشگیری از وقوع جرم و نظارت بر حسن اجرای قوانین کمک کند.

در این دستورالعمل به سازمان بازرسی کل کشور و دادستانی‌ها وظایفی محول شده تا اگر در عملکرد دستگاه‌های اجرایی نارسایی‌هایی را مشاهده کردند دست به کار شوند و چنانچه جرمی اتفاق افتاد که موجب خسارت به اموال دولتی و تضییع اموال عمومی شد، ورود کنند.

این دستورالعمل البته در شرایطی ابلاغ شده که به لحاظ ظرفیت‌های قانونی در کشور مشکلی نداریم. حتی در ماده ۹۰ قانون مدیریت خدمات کشوری نیز تصریح شده که مدیران و سرپرستان دستگاه‌های اجرایی مسؤول نظارت، کنترل و حفظ روابط سالم کارمندان و انجام صحیح وظایف محوله هستند و اگر ضرر و زیان به دولت یا سوءرفتاری با مردم اتفاق بیفتد باید پاسخگو باشند. وصفی که این ماده قانونی درباره نوع برخورد دستگاه‌های اجرایی با مردم دارد نیز رفتاری توام با سرعت، دقت، امانت، گشاده‌رویی، انصاف و تبعیت از قانون است.

با این حال کاری که دستورالعمل جدید انجام می‌دهد تاکید بر ظرفیت‌های موجود و تذکر به دستگاه‌های نظارتی مثل سازمان بازرسی و دادستانی‌ها و تصریح بر این نکته است که عملکرد دستگاه‌های اجرایی زیر ذره‌بین ناظران و شخص رئیس قوه است.

به اعتقاد من این دستورالعمل که دستور عمل و اقدام است، می‌تواند باعث نهادسازی برای پیشگیری از جرایم و تخلفات در دستگاه‌های اجرایی شود تا ظرفیت‌های قانونی کشور با سازوکارهایی فعال شود.

البته این دستورالعمل زمانی می‌تواند به موفقیت کامل نائل شود که مردم نسبت به آن آگاه شوند، حقوق خود را بشناسند و نسبت به آنها مطالبه‌گر باشند که به نظر می‌رسد نقش آگاه کردن مردم از حقوق خود بیش از هر نهادی برعهده رسانه‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد است.